

Marja van Tilburg

Gender en seksualiteit, *mana* en *tapu*

Over het creëren van identiteiten in reisverslagen van de Verlichting

Wanneer de Verlichting op haar hoogtepunt is, brengen Europese ontdekkingsreizigers de Stille Zuidzee in kaart. Onder invloed van deze culturele stroming besteden zij in hun logboeken aandacht aan de situatie van vrouwen in deze regio. Daarbij hanteren de meesten een respectvolle behandeling van de vrouw als maatstaf van beschaving. Dat is in het wetenschappelijk onderzoek naar deze reisverslagen duidelijk aangetoond. Tegelijkertijd zijn in deze analyses belangrijke aspecten onbelicht gebleven: allereerst is de *agency* van vrouwen onvoldoende onderkend: vrouwen hebben een veel prominentere rol in Pacifische samenlevingen dan in de onderzoeksverslagen naar voren komt. Daarnaast is de dynamiek van de *cross-cultural encounter* over het hoofd gezien: reizigers schetsen niet alleen een beeld van de ander maar ook van zichzelf. Deze twee aspecten worden in dit artikel in hun onderlinge samenhang belicht.

De Verlichting heeft als missie de wereld opnieuw te ontdekken en zo mogelijk te veranderen. Elke vorm van sociale ongelijkheid geeft aanleiding tot discussie over een betere inrichting van de samenleving. Zo ook de hiërarchische verhouding tussen de seksen en de daaruit voortkomende laatdunkende bejegening van vrouwen. Verschillende *philosophes* pleiten ervoor om jonge vrouwen toe te laten tot hoger onderwijs.¹ Volgens Poulain de la Barre (1647-1725) is niet duidelijk welke kwaliteiten vrouwen hebben, omdat vrouwelijk talent altijd is beknot.² Het ‘Verlichte’ publiek

laat het niet bij woorden: het nodigt vrouwen uit om deel te nemen aan hun bijeenkomsten. Ook past het de omgangsvormen op hun vergaderingen aan. Lange tijd laten 'Verlichte' kringen zich voorstaan op de relatief egalitaire omgang tussen de seksen. Totdat deze emancipatoire tendens in het midden van de achttiende eeuw ter discussie wordt gesteld. Met name Rousseau (1712-1778) stelt dat studeren en debatteren ingaat tegen de vrouwelijke natuur.³ In dat verband pleiten enkele fysiologen ervoor om de rol van de vrouw in overeenstemming te brengen met haar reproductieve functie.⁴ Vanaf dat moment beweegt de discussie over de plaats van de vrouw in de samenleving zich tussen uitersten.

In bovengenoemd debat spiegelen *philosophes* zich graag aan voorbeelden uit andere culturen: zo vergelijkt Montesquieu in zijn *Lettres Persanes* (1721) de verstandhouding tussen de seksen in Frankrijk en de Oriënt. En bepleit Diderot in *Supplément au Voyage de Bougainville* (1772) een nieuwe seksuele moraal op basis van voorbeelden uit de Stille Zuidzee. Van hun kant proberen ontdekkingsreizigers relevante feiten aan te dragen. Daarom worden de meeste expedities naar de Stille Zuidzee toegerust met een kleine wetenschappelijke staf. Deze bemanningsleden raken met name geïntrigeerd door de verhouding tussen de seksen in deze regio. Wanneer die hun observaties op schrift stellen, vallen zij noodgedwongen terug op bovenstaand debat. Welke opvattingen zij ook huldigen, welke positie zij ook kiezen, hun keuze is van invloed op de bespreking van inheemse culturen. Dat de ontdekkingsreizigers verschillende opvattingen van vrouwelijkheid hanteren is in wetenschappelijke analyses tot dusver onbelicht gebleven.⁵

Daar komt bij dat het gedrag van vrouwen tot nadenken stemt. Om te beginnen nemen zij aan alle openbare bijeenkomsten deel en in menig overleg voeren zij het woord. Ook in religieuze riten spelen zij een opvallende rol en is hun participatie zelfs onontbeerlijk. Vanwege deze prominente plaats in de samenleving nemen zij ook deel aan de ontvangst van de Europese reizigers. Hun aandeel is in menig reisverslag én in menige wetenschappelijke analyse gereduceerd tot het seksuele: de sensuele Tahitiaanse schone is iconisch voor de Pacific. Tegelijkertijd is dit stereotype ter discussie gesteld door antropologen en historici die onderzoek hebben gedaan naar het aandeel van vrouwen in het cultuurcontact. Daardoor weten we nu dat seksuele diensten verleend werden om het monopolie van inheemse *chiefs* op de ruilhandel met Europeanen te doorbreken. Op die manier kon 'het gewone volk' ook westerse goederen bemachtigen. Verder was er sprake van seksueel verkeer in rituelen die Europeanen bijwoonden. Waarschijnlijk beoogden die de

vernieuwing van de vruchtbaarheid. De precieze aard daarvan is moeilijk vast te stellen omdat volken in de Pacific door kerstening geen weet meer hebben van die riten.⁶

Behalve van expliciet seksueel gedrag maken Europese reizigers ook melding van seksueel beladen gedragingen. Soms gaat het daarbij om voorvallen die door *Pacific Islanders* ook als erotiserend zijn bedoeld, zoals in traditionele dansen. Soms gaat het om gedrag dat voor hen geen enkele seksuele connotatie heeft. Vaak gaat het daarbij om gedragsregels betreffende het behoud van levenskracht, *mana*. Zo is het verstoren van de *mana* van een *chief* absoluut verboden, *tapu*.⁷ Op dit punt doen zich belangrijke misverstanden voor tussen *Pacific Islanders* en Europeanen. Dergelijke gevallen worden door elke Europese reiziger weer anders geïnterpreteerd. Uit die representatie kan worden afgeleid welke betekenis die auteur toeschrijft aan de gebeurtenis – ‘het andere’. Tegelijkertijd kan daaruit worden afgeleid welke positie hij kiest in bovenstaand debat – ‘het eigene’. Zo geeft ieder reisverslag zicht op de formatie van identiteiten – zowel van inheemse volken als van de ontdekkingsreiziger

Die dynamiek komt duidelijk naar voren in de gepubliceerde verslagen van Captain Cook en diens wetenschappelijke staf. Op zijn eerste reis (1768-1771) werd Cook vergezeld door een team van botanisten en tekenaars onder leiding van de Britse aristocraat en beginnend onderzoeker Joseph Banks. Vlak voor vertrek van de tweede expeditie (1772-1775) werd dit team vervangen door de uit Duitsland afkomstige theoloog en botanist Johann Reinhold Forster en diens zoon Georg. Deze vier reizigers komen uit uiteenlopende sociale milieus – wat stand, religie en regionale cultuur betreft. Daarnaast verhouden ze zich verschillend tegenover belangrijke vraagstukken als de natuur van de mens, de verhouding tussen de seksen en de oorzaak van culturele diversiteit. Deze verschillen zijn van invloed op de representatie van inheemse vrouwen. Zo signaleren Cook en Banks weinig verschillen tussen West-Europa en de Stille Zuidzee. Vader en zoon Forster hebben meer oog voor de specifieke situatie van inheemse vrouwen. Op basis daarvan onderscheiden zij verschillende typen volken in de regio. Daarmee leggen zij de basis voor de latere constructen ‘Polynesië’ en ‘Melanesië’.⁸ Al doende ontwikkelen zij een besef van culturele diversiteit in de regio die er eerder niet was.

Captain Cook en onderzoeker Banks

Zowel James Cook als Joseph Banks hebben na terugkeer van hun reis om de wereld hun logboeken bezorgd volgens de regels van het reisverslag. Dit genre vereist een chronologisch verslag van de gebeurtenissen, gevolgd door een systematische beschrijving van de cultuur en een woordenlijst. Beide auteurs beogen getrouw verslag te doen van de gebeurtenissen die zich onderweg hebben voorgedaan. Beide streven ook naar adequate beschrijving van de volken die zij hebben leren kennen. Daarvoor ging Cook zelfs een conflict aan met zijn opdrachtgever, de Admiralty. Die had met het oog op de verkoopcijfers diens logboek laten redigeren door de publicist Hawkesworth om ook te profiteren van de publieke belangstelling voor de Stille Zuidzee. Cook stond op een grondige herziening, vooral waar het de vrouwen op Tahiti betrof.⁹



Afbeelding 1. Moeder en kind. Getekend door Sydney Parkinson, tekenaar op Cooks eerste reis.

Cooks voornemen om bij de feiten te blijven heeft consequenties voor zijn bespreking van inheemse culturen: hij beperkt zich namelijk tot duidelijk waarneembare sociale verbanden. Volgens zijn verslag zijn samenlevingen in de Pacific goed gestructureerd, met het patriarchale gezin als hoeksteen van de samenleving. In dit verslag verschijnen vrouwen op de eerste plaats als echtgenote en moeder (zie afbeelding 1). Bij vooraanstaande vrouwen

veronderstelt hij een familieband met een stamhoofd – zoals in contemporain Europa vorstinnen eveneens op de voorgrond treden. Hij zegt weinig over het optreden van inheemse vrouwen tegenover zijn bemanning. Waarschijnlijk omdat dat in zijn ogen geen verklaring behoeft: enkele vrouwen bieden seksuele diensten aan in ruil voor westerse goederen. Deze vrouwen zijn zonder uitzondering afkomstig uit het gewone volk. Hier is sprake van prostitutie. Aldus suggereert deze ontdekkingsreiziger grote overeenkomsten tussen samenlevingen in de Pacific en sociale structuren in vroegmodern Europa.

Zijn rapport biedt nauwelijks informatie over cultuurspecifieke, rituele gebeurtenissen. Wanneer hij verslag doet van bijeenkomsten waarop mensen hun bovenlichaam ontbloten, legt hij enkel verband met vigerende sociale verhoudingen: die mensen betonen respect jegens het stamhoofd. Dat zijn chirurgijn Monkhouse datzelfde gebaar maakt na aankomst op het Genootschapseiland Huahine, wordt niet vermeld.¹⁰ Dat dit optreden welwillend wordt gezien door de plaatselijke bevolking, blijft eveneens onopgemerkt.¹¹ Dat hijzelf ook in een variant op deze rite heeft geparticipeerd, blijft ook achterwege. Bij die gelegenheid liet de expeditieleider zich hullen in kleden van boomschors, *tapa*.¹² In beide gevallen diende de rite om de *mana* van de plaatselijke bevolking te beschermen.¹³ Beide optredens resulteerden in een goede verstandhouding met de plaatselijke bevolking. Desondanks weigert Cook in te gaan op een eventuele symbolische betekenis van deze ontvangsten.

Datzelfde geldt ook voor het seksuele of vermeend seksuele gedrag. Steeds weet de kapitein seksueel beladen elementen van de Tahitiaanse cultuur te verhullen, zoals blijkt uit zijn beschrijving van een ritueel dansfestijn op het Genootschapseiland Raiatea. Hier legt hij wederom verband met de sociale structuur: hij oppert de mogelijkheid dat de uitvoerenden professionals zijn. Vervolgens gaat hij in op de kostuums: de danseressen gaan '*neat decent and well choose and in many respects not much unlike a European dress*'.¹⁴ Tot slot beschrijft hij de dans: de vrouwen volgen het ritme van de muziek. Tegelijkertijd wiegen zij met hun heupen. In deze beschrijving heeft dit festijn het nodige weg van een Europese theatervoorstelling. Dat terwijl deze feesten bij de meeste reizigers associaties oproepen met seksualiteit. Banks wordt het zelfs teveel: hij vindt het optreden van deze danseressen '*lascivious*'.¹⁵ Maar Cook concludeert slechts: '*This is their grand Dramatick Heiva and I believe is occasionaly perform'd in all the Islands*' (zie afbeelding 2).¹⁶

Al met al probeert James Cook opmerkelijk, cultuurspecifiek gedrag

begrijpelijk te maken door het in een sociale context te plaatsen. Hij weigert te speculeren over eventuele symbolische betekenissen. Deze benadering heeft als effect dat verschillen tussen de volken van de Pacific nauwelijks uit de verf komen. Maar op deze manier kan de auteur zich distantiëren van zowel sensatiebeluste als uitgesproken geëngageerde verslagen van eerdere

ontdekkingsreizigers.¹⁷

Uit het verslag van Joseph Banks van diezelfde expeditie leren wij al meer over de Tahitiaanse cultuur. Dat komt ten dele door diens persoonlijkheid: de jonge onderzoeker legt gemakkelijk contact met de plaatselijke bevolking. Ook knoopt hij graag relaties aan met inheemse vrouwen. Dat komt mede door zijn interesse in andere culturen: hij participeert in allerlei riten – genood en ongenood. Daarbij laat hij zich adviseren door een lokaal ‘priester’, Tupaia. Die staat de Engelsen op tal van manieren bij – zoals Monkhouse tijdens bovengenoemde ontvangst op Huahine. Ook arrangeert hij zo’n rituele dansavond als Cook in bovenstaand citaat heeft beschreven, op het Genootschapseiland Raiatea.



Afb. 2 John Webber, Tahitiaanse danseres, 1784.

Deze hulpvaardigheid stelt Banks in staat zich te ontwikkelen tot participierend observator *avant-la-lettre*.¹⁸

In zijn reisverslag laat Banks geen enkel contact met vrouwen onbesproken. Maar hij stelt geen vragen over de aard van de activiteit of de beweegredenen van de vrouw. Zelfs niet bij opmerkelijke voorvallen, zoals tijdens een ritueel bezoek van een vooraanstaand gezelschap aan het Engelse kampement. Bij aankomst loopt één van de mannen naar hem met een palmtak in de hand. Die tak word door Tupaia aangenomen en in Banks' roeiboot gelegd. Dit wordt zes keer herhaald. Vervolgens treedt een andere man naar voren en

legt drie vellen boombast, *tapa*, op de grond. Eén van de vrouwen stapt op de kleden, ontbloot haar onderlichaam en draait langzaam rond. Dit wordt drie keer herhaald. Tot besluit raapt de man de kleden op, en overhandigt die aan hem. In zijn verslag tekent de onderzoeker slechts op dat de vrouw ‘*quickly unveiling all her charms gave me a most convenient opportunity of admiring them by turning herself gradually around.*’¹⁹ Hij veronderstelt een uitnodigend gebaar, en neemt de vrouw mee naar zijn tent, ‘*acompanied by another woman her friend, to both of them I made presents but could not prevail upon them to stay more than an hour.*’²⁰ Hij vraagt zich niet af wat dit optreden te betekenen heeft. Toch laten haar intenties zich eenvoudig begrijpen: zij toont de tatoeages die zij heeft laten aanbrengen om haar *mana* te beheersen. (zie afbeelding 3). Tupaia had hem kunnen vertellen dat dit een teken van reinheid is.²¹ Niets wijst erop dat Banks zijn gids om uitleg heeft gevraagd.



Afb. 3 Tattoo. Schets van Sydney Parkinson.

Desondanks worden in zijn verslag geen vragen gesteld over de verhouding tussen seksen in de Pacific. Nergens verwijst de auteur naar het streven naar een nieuwe, natuurlijke seksuele moraal onder Europese intelligentsia. Waar Franse ontdekkingsreizigers naar verklaringen zoeken, participeert hij enkel. De vraag is hoe dat kan. Denkt hij dat deze vrouwen welwillend zijn omdat zij dichter bij de natuur staan, zoals zijn Franse collega's? Of gaat hij uit van de traditionele Europese opvatting dat de vrouw de mentale kracht ontbeert om haar impulsen te beheersen. In vroegmodern Europa geldt dat als rationale voor patriarchaal toezicht. Zo bezien geven deze vrouwen slechts blijk van een typisch vrouwelijk gebrek aan zelfbeheersing. Banks lijkt deze opvatting te delen. In zijn verslag legt hij systematisch verband tussen vrouwelijkheid en lust. Zo schrijft hij in het overzicht van de Tahitiaanse

cultuur over het belangrijkste festijn, de *heiva*, dat ‘*the chief entertainment of the specators seemd [...] to arise from the Lasivious motions they [de danseressen] often made use of which were highly so, more indeed than I shall attempt to describe.*’²² Later in het overzicht merkt hij op dat jonge vrouwen geen kans voorbij laten gaan om te dansen, onderwijl ‘*singing most indecent words using most indecent actions.*’²³ Deze interpretatie strookt met de vroegmoderne opvatting over het sekseverschil.

Banks speelt met het beeld dat het algemene publiek heeft van de Stille Zuidzee: hij suggereert te hebben genoten van de Tahitiaanse gastvrijheid. Bij nadere beschouwing vaart hij op de libertijnse stroming in de Verlichting: hij heeft weinig met contemporaine debatten over gender en seksualiteit. Hij rapporteert over opmerkelijke voorvallen en bijzondere ontmoetingen vanwege zijn interesse in de grote variëteit aan culturen. Op reis ontwikkelt deze jonge, in de *humaniora* onderlegde aristocraat zich tot botanisch en antropologisch onderzoeker.²⁴

Botanist Forster en assistent Georg

Op zijn tweede expeditie wordt Cook vergezeld door de botanist Johann Reinhold Forster en zijn zoon Georg. Die zijn kort voor vertrek benaderd door het hoofd van de Admiralty, Lord Sandwich, om Banks' plaats in te nemen. Forster Sr. aanvaardt de uitnodiging op voorwaarde dat zijn zoon mee mag als assistent. Onderweg houden vader en zoon een logboek bij, maken een herbarium en verzamelen artefacten. Bij terugkeer publiceren beide een verslag waarin observaties zoveel mogelijk worden besproken in de context van wetenschap en Verlichting. Daarbij blijkt elk een voorkeur te hebben voor specifieke theorieën over mens en maatschappij. Daarin speelt bovengenoemd debat over de plaats van de vrouw in de samenleving een belangrijke rol.

Net als Captain Cook beoogt de botanist tegenwicht te bieden aan de speculaties over Tahiti in de pers. Daarom schrijft hij een systematisch overzicht van alle volken in de Stille Zuidzee. Daarbij volgt hij het stramien van de botanie: hij beschrijft van elk volk de natuurlijke omgeving en middelen van bestaan, de levensstandaard en materiële cultuur, en gezinsvorming en gender. Tevens rangschikt hij de bewoners van elk eiland naar beschavingsniveau. Op basis van deze rangorde stelt hij een onderscheid voor tussen de bewoners van de oostelijke en de westelijke Pacific. Deze indeling is invloedrijk: latere reizigers nemen die over en negentiende-eeuwse antropologen werken die verder uit tot de constructen ‘Polynesië’

en 'Melanesië'.²⁵

In deze vergelijking wordt ook de verhouding tussen de seksen betrokken. Daarbij hanteert Johann Forster bovengenoemde emancipatoire visie op de verhouding tussen de seksen als maatstaf. Hij ziet een grote gelijkenis tussen de situatie van de vrouwen in de oostelijke Pacific en die van Europese:

*'they mix in all societies, and are allowed to converse freely with everybody without restriction, which enables them to cultivate their minds, and acquire that polish, which afterwards contributes to improve the manners of their young men; for, as it is one of the chief points of female education, in these happy isles, to learn the great art to please, they are instructed in all the means of gaining the affection of the males, of studying every winning art, and of habituating themselves to that sweetness of temper which never fails to merit the return of attachment, of friendship and love.'*²⁶

In deze voorstelling van zaken wordt de aandacht gevestigd op sociale aspecten van feesten en partijen in plaats van op seksuele. Zo wordt het functioneren van vrouwen in de lokale samenleving belicht, en wordt de prominente plaats van vrouwen enigszins duidelijk gemaakt. De auteur geeft ook een eigentijdse verklaring voor deze gelukkige omstandigheid. Deze vrouwen hebben door hun inzet een zekere invloed op de gang van zaken verdiend.²⁷ Vanzelfsprekend is de situatie in de westelijke Pacific heel anders. Daar leven vrouwen in uitgesproken primitieve omstandigheden. Al het werk komt op hen neer, terwijl de mannen met wapens in de weer zijn. Bovendien worden zij door vaders en echtgenoten gedwongen tot prostitutie. Deze beschrijving doet denken aan de gangbare visie op de eerste mensen, zoals geschetst in Hobbes' *Leviathan* (1651). Die kenden nog geen enkel sociaal verband, omdat het hen aan empathie ontbrak. Hun bestaan was '*solitary, poore, nasty, brutish and short*'.²⁸ Deze twee beschrijvingen weerspiegelen gangbare opvattingen over beschaving en barbarij.

In zijn verslag verschijnt de Tahitiaanse vrouw allereerst als trouwe echtgenote en toegewijde moeder. Vrouwen die premaritale seksuele relaties aangaan zijn daartoe verleid tijdens bijzondere bijeenkomsten, georganiseerd door groepen jongemannen uit aristocratische families. Jonge vrouwen laten zich overhalen mee te doen in de hoop op een huwelijk. Maar zodra deze *Arioi* op hen zijn uitgekeken, worden zij afgedankt. Volgens de onderzoeker dienden deze gezelschappen jongelui voor te bereiden op een bestaan als vazal. Maar onder invloed van de toegenomen welvaart, zouden zij dat doel hebben laten varen. Nu varen zij van eiland naar eiland en overal waar zij

gaan richten zij grootse feesten aan.²⁹ Met deze verklaring situeert de auteur voorechtelijk seksueel verkeer in een cultuurspecifieke context. Op deze manier probeert hij inzicht te krijgen in de Tahitiaanse cultuur. Daarbij maakt hij een impliciete vergelijking tussen de feodale samenlevingen van de Pacific en Europa: in beide gevallen houdt de aristocratie er een hedonistische levensstijl op na. Wederom toont de auteur zich een representant van de Verlichting.

In zijn verslag probeert Forster Sr. een grote hoeveelheid empirische feiten te interpreteren aan de hand van theorieën en opvattingen die in de Verlichting algemeen geaccepteerd zijn. Als eerste ontdekkingsreiziger ontwikkelt hij een cultuurspecifieke verklaring voor het optreden van inheemse vrouwen. Zo hoeft hij niet terug te vallen op speculatieve ideeën over de edele wilde. En passant toont hij zich een goed onderlegd onderzoeker die wetenschappelijke precisie combineert met een brede belangstelling en grote eruditie. Zo presenteert Johann R. Forster zich als man van de Verlichting.

Op Cooks tweede reis treedt Forster Jr. op als verzamelaar en documentalist van flora en fauna. Daarnaast houdt hij een logboek bij om na terugkeer in Londen een reisverslag te kunnen publiceren. Ook al doet hij dat laatste op instigatie van zijn vader, toch probeert hij een eigen visie te ontwikkelen. Daarbij oriënteert hij zich op recentere theorieën dan zijn vader. Bovendien plaatst hij zijn reisverslag in het brandpunt van actuele politieke debatten. Dat



Afb. 4 Francesco Bartolozzi, Dans van een heiva in een hanger. Ets, 1773.

resulteert in een levendig en bij tijde polemisch verslag van deze expeditie. In het chronologisch overzicht doet Georg verslag van hetzelfde soort voorvallen als Cook en Banks. Op onbekommerde toon verhaalt hij van feesten en ontvangsten: over een *heiva* op Tahiti schrijft hij dat de kwaliteiten van de danseressen ‘*surpassed every thing that had been seen at the isle of Ulitea in the former voyage*’ (zie afbeelding 4).³⁰ Hij blijft zakelijk wanneer hij verslag doet van ontvangsten waarbij inheemsen zich ontkleden. Hij geeft aan dat eigenlijk alleen de schouders worden ontbloot, en dat inheemse mannen en vrouwen dat doen als teken van respect. Ten aanzien van deze – bijna stereotype – onderwerpen beperkt deze Forster zich tot – even stereotiepe – beschrijvingen.

De adolescente auteur verandert van toon wanneer hij schrijft over de seksuele relaties van Tahitiaanse vrouwen en de Europese bemanning. Zijn oordeel is hard, vooral omdat het initiatief bij de jonge vrouwen ligt. Hun vrijmoedigheid is een teken van een premature seksuele ontwikkeling en daarmee van degeneratie. De jeugdige reiziger denkt de eerste tekenen van cultureel verval te kunnen afleiden uit de slechte lichamelijke conditie van het gewone volk. Ter adstructie van deze interpretatie verwijst hij naar het werk van naturalist en *philosophe* Buffon (1707-1788).³¹ Die pleitte voor een patriarchale samenleving en een duidelijke rolverdeling tussen de seksen – in overeenstemming met de visie van de latere Verlichting op de vrouw.

Ook al vreest deze ontdekkingsreiziger voor verval van de Tahitiaanse cultuur, hij is tamelijk optimistisch over de toekomst van de overige bewoners van de regio. Dat blijkt uit zijn bespreking van de volken in de westelijke Pacific. Die zijn nog weinig ontwikkeld: de levensstandaard is laag en het werk komt op de vrouwen neer. Dat ligt niet aan gebrekkig onderricht – zoals zijn vader heeft betoogd – maar aan een geringe economische ontwikkeling. Dat zal veranderen zodra het inwonertal toeneemt:

The encrease of population necessarily brings on a greater degree of polish; the cares of self-preservation are in great measure removed from the individual to the community; affluence takes the place of want and indigence, and the mind more unemployed, takes pleasure in the more refined enjoyment of life; it gives a loose to a disposition for mirth and play, and learns to set a value on the amiable qualities of the sex.³²

Hier wordt betoogd dat samenlevingen zich ontwikkelen en dat met de samenleving óók de mens verandert. Bovenstaande gedachtegang heeft de auteur ontleend aan werk van Schotse Verlichtingsfilosofen.³³ Die zoeken

verband tussen sociaaleconomische ontwikkeling en vooruitgang. Zij nemen aan dat sociaaleconomische en culturele ontwikkeling verloopt in fasen. In beginsel kan elk volk deze ontwikkeling doorlopen. Wederom profileert de jonge Forster zich als een kritisch beschouwer van gangbare westerse ideeën op basis van een specifieke stroming in de Verlichting.

Ook al publiceert Forster Jr. een conventioneel reisverslag, toch slaagt hij erin om zich kritisch te verhouden tot gangbare interpretaties van de volken in de Stille Zuidzee. Hij onderbouwt zijn observaties met verwijzingen naar specifieke, recent ontwikkelde theorieën binnen de Verlichting. Daarbij let hij nadrukkelijk op de verhouding tussen de seksen, maar dan volgens opvattingen uit de late Verlichting. In zekere zin voeren vader en zoon een debat over de best mogelijke duiding van de bijzondere gebruiken.³⁴ Waar de eerste zich laat kennen als een vertegenwoordiger van de gevestigde Verlichting, presenteert Georg Forster zich als een radicale nieuwlichter.

Conclusie

Bovenstaande reisverslagen bieden een caleidoscopisch beeld van vrouwen in de Pacific: elke auteur laat zijn oog vallen op een facet van het leven van vrouwen en geeft daar op eigen wijze betekenis aan. Vergelijking leert dat Cook en Banks het gedrag van inheemse vrouwen interpreteren aan de hand van traditionele denkbbeelden. De Forsters beschouwen datzelfde gedrag vanuit 'Verlichte' perspectieven. Daarbij laat Forster Sr. zich leiden door de wetenschap van de botanie en de cultuur van sociabiliteit, en experimenteert Forster Jr. met specifieke theorieën van de Fransman Buffon en de Schotse Verlichting. Deze vergelijking leert bovendien dat deze interpretaties niet alleen tot stand zijn gekomen in de wisselwerking van nieuwe indrukken en bestaande opvattingen. De representaties zijn ook uitdrukking van persoonlijkheid en ambitie. Zo weerspiegelt elk facet van dit caleidoscopisch beeld ook de identiteit van een reiziger.

Noten

1. Een overzicht is te vinden in: Siep Stuurman, *Poulain de la Barre and the Invention of Modern Equality* (Cambridge Mass. en Londen: Cambridge UP, 2004), 52-86.
2. Stuurman, *Poulain de la Barre*, 7-10, 77-86.
3. Dena Goodman, *The Republic of Letters: A Cultural History of the French Enlightenment* (Ithaca: Cornell UP, 1994), 54-56.
4. Karen O'Brien, "Sexual Distinctions and Sexual Prescriptions. Introduction", in *Women, Gender and Enlightenment*, eds. Sarah Knott en Barbara Taylor, (Houndmills

- en New York: Palgrave Macmillan, 2005), 3-7.
5. Zie bijvoorbeeld Margaret Jolly, "Ill-natured comparisons': racism and relativism in European representations of ni-Vanuata from Cook's second voyage," *History and Anthropology* 5 (1992): 134-143; Nicholas Thomas, In *Oceania: Visions, Artifacts, Histories* (Durham en Londen: Duke UP, 1997), 133-152.
6. O.a. Marshall Sahlins, *Islands of History* (Chicago en Londen: The University of Chicago Press, 1985), 1-31.; Serge Tcherkézoff, 'First Contacts' in *Polynesia: The Samoan Case (1722-1848): Western Misunderstandings about Sexuality and Divinity* (Canberra en Christchurch: Jl. of Pacific History and Macmillan Brown Centre for Pacific Studies, 2004.; Harry Liebersohn, *The Travelers' World: Europe to the Pacific*. (Cambridge, Ma. en Londen: Harvard UP 2006), 15-76.
7. Een goede toelichting is te vinden in: John Gascoigne, *Captain Cook: Voyager Between Worlds* (Londen en New York: Continuum Books, 2007), 164-165.
8. Vergelijk Jolly, "Ill-natured comparisons", 134-143; Thomas. In *Oceania*, 133-152.
9. Gascoigne, *Captain Cook*, 202.
10. Anna Salmond, *The Trial of the Cannibal Dog: Captain Cook in the South Seas* (London: Penguin Books, 2003), 97.
11. Nicholas Thomas, *Discoveries: The Voyages of Captain Cook* (London: Penguin Books, 2003), 83.
12. *The Endeavour Journal of Joseph Banks, 1768-1771*, ed. J.C. Beaglehole. Vol. 1 (Sydney: The Trustees of the Public Library of New South Wales in ass. with Angus and Roberston, 1962), 253.
13. Tcherkézoff, 'First Contacts', 159-170.
14. *The Journals of Captain James Cook*. Vol 1, ed. J. C. Beaglehole (Cambridge: Hackluyt Society, 1955), 148.
15. *The Endeavour Journal*, 326.
16. *The Journals*, 1. 149.
17. Marja van Tilburg, "The allure of Tahiti: gender in late eighteenth-century French texts on the Pacific," *History Australia* 3 (2006): 13.1-13.16.
18. John Gascoigne, *Joseph Banks and the English Enlightenment* (Cambridge: Cambridge UP, 1994), 119-185.
19. *The Endeavour Journal*, 275.
20. Idem, 276.
21. Thomas, *Discoveries*, 68-69.
22. *The Endeavour Journal*, 325-326.
23. Idem, 351.
24. Zie noot 13.
25. Thomas. In *Oceania*, 133-152.
26. Johann Reinhold Forster, *Observations Made during a Voyage round the World*, ed. Nicholas Thomas et al. (Honolulu: University of Hawai'i Press, 1996), 258-261, citaat op 260.
27. Vergelijk Dena Goodman, *The Republic of Letters: A Cultural History of the French Enlightenment* (Ithaca en Londen: Cornell UP, 1994), 4-11.

28. Thomas Hobbes, *Leviathan*, ed. C.B. Macpherson (Harmondsworth: Penguin, 1968), 183, 186; vergelijk Margaret T. Hodgen, *Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1964), 354-385.
29. Forster, *Observations*, 254-258.
30. George Forster, *A Voyage Round the World*, ed. Nicholas Thomas et al. (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000), 189; de auteur doelt op de *heiva* die ook door Cook en Banks is besproken.
31. Forster, *Voyage*, 148.
32. Forster, *Voyage*, 537-38.
33. Vergelijk Ludwig Uhlig, *Georg Forster: Lebensabenteuer eines Gelehrten Weltbürgers* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2004), 85-86.
34. Marja van Tilburg, "Een wereld van verschil. De receptie van het Verlichtingsdenken in de reisverslagen van de Forsters", *De Achttiende Eeuw* 45 (2013), 164-185.